

Om det allmänna missnöjets grunder

Orsakerna till de välbärgade ländernas missnöjeskultur skall inte bara sökas i den sociala verkligheten som sådan utan också i den globala kommunikationens karaktär, anser socialhistorikern Richard Münch i en ny bok. Lars Fimmerstad anmäler.

Ju bättre vi får det desto mer missnöjda blir vi. Det är redan en konventionell visdom. Men varför människor i välbärgade, upplysta västerländska välfärdsstater lever i ett tillstånd av permanent missnöje är inte lika självklart.

Saklitteratur

Richard Münch
Dynamik der
Kommunikationsgesellschaft
Suhrkamp, Frankfurt

Det är det moderna kommunikationssamhällets fel, svarar den tyske socialhistorikern Richard Münch i en bländande analys av det allmänna missnöjets grunder: "Dynamik der Kommunikationsgesellschaft".

Högt ställda mål

Münch avvisar tanken på att vi skulle leva i en "postmodern" epok. Tvärtom, det moderna projektet är livskraftigare än någonsin.

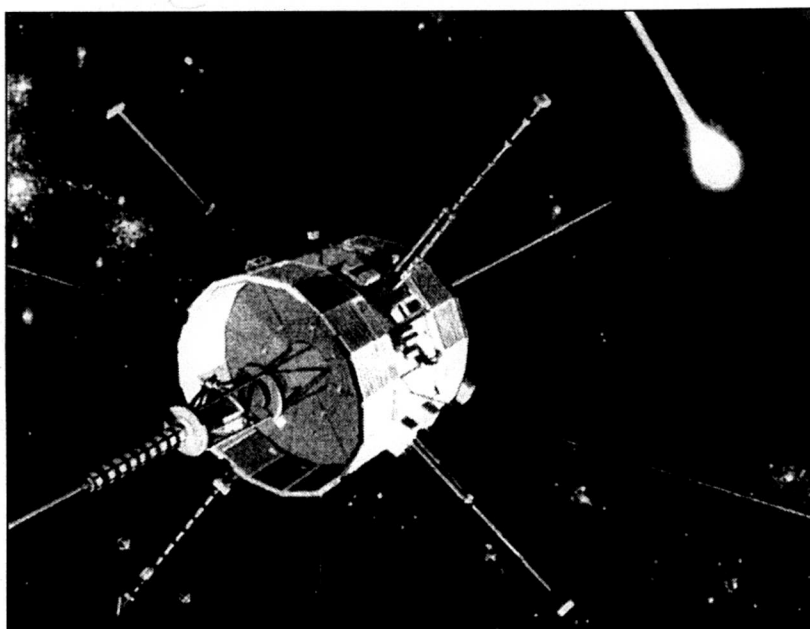
Till skillnad mot många samhällsdebattörer gör Münch oss tjänsten att faktiskt tala om vad han menar med det moderna projektet, nämligen omvandlingen av världen i enlighet med upplysningens ideologi, om ett samhälle där människor lever i frihet och individuellt självförverkligande, med lika rättigheter för alla, oavbruten världssökning som befriar från nöd och lidande, och en samhällsutveckling styrd av förnuftet.

I traditionella samhällen tjänade världsåskådningen som en legitimation för de existerande samhällsförhållandena. Endast en gång i historien har sambandet mellan världsåskådning och social verklighet brutits – genom 1700-talets upplysning i västerlandet. Följden blev att den rådande överideologin idag är skild från den faktiska verkligheten och i stället för att ursäktas det bestående kräver oupphörbara förändringar till det bättre.

Samtidigt innebär moderniseringsprocessen också en ständig förstörelse av det småskaliga och välkända livet med dess tvång, och för människorna ut till storskaligare sammanhang med nya och okända yttre tvång.

Förlorade gemenskaper

Familjen skruppnar till en nytoinriktad sammanslutning av autonoma individer och människor suckar över förlorade gemenskaper och gångna tiders sociala ordning. Moderniseringens avgivda är att den också frambringar de icke avsedda verkningar som le-



Den globala kommunikationen alstrar missnöje. Givetvis är vi missnöjda, menar Münch, eftersom vi lever i en svällande flod av kommunikation där vi ständigt påminns om dels det moderna projektets högt ställda mål, dels hur erbarmligt ofullkomlig verkligheten är jämfört med dessa mål.

der till motståndet mot den. Moderniseringen skapar själv fundamentalism eller cynism.

Från Europa har upplysningens världsmodell spritts för att idag ha nått hela planeten. Inga ledande institutioner i världen kan distansera sig från denna överideologi. Ju mer jorden knyts samman i ett globalt nät av kommunikation, desto mer når upplysningens värderingar alla människor.

Samtidigt innebär moderniseringsprocessen också en ständig förstörelse av det småskaliga och välkända livet med dess tvång, och för människorna ut till storskaligare sammanhang med nya och okända yttre tvång.

Det är inte tal om att vi skulle leva i värdemässig nihilism utan moraliska måttstockar. Det är precis tvärt om, menar Münch: aldrig har den världsomfattande moraliska diskursen haft en sådan genomslagskraft som nu. Idén om det goda livet för fria och jämlika medborgare får oss att mer än någonsin kämpa mot institutionella hinder för att förverkliga dessa universella ideal.

Länder som inte lever upp till den universella moralen behandlas som parias i världssamfundet. De vanligtvis perifera delar av det globala nätverket som inte godkänns av den universella moralen försöker ofta trotsigt motstå den genom att utveckla olika fundamentalistiska ideologier.

Det är en möjlig reaktion på det outhärliga faktum att världen

inte är som den moderna universalmoralen föreskriver – man flyr från det moderna bakåt till förmödnerna värderingar, som upplevs som trygga hamnar man aldrig skulle lämnat för att ge sig ut på föränderlighetens hav.

En annan extrem lösning inför den ångest som det ännu inte fullkomnade moderna projektet skapar hos oss är att i stället fly framåt i radikala politiska ideologier. De vill genast radera ut de skräpiga resterna av den förmoderna världen och införa framtiden här och nu.

Ingen av de extrema vägarna är särskilt livskraftig idag även om fundamentalismen griper omkring sig i tredje världen och kommunismen ännu spökar i östra Europas kulisser.

Det moderna projektet ställer också stora krav på individens anpassning, krav som är så stora att de egentligen är ouppnåeliga. De som halkar efter finner föga stöd i traditionella värderingar utan halkar ut i samhällets marginal där de förblir utan inflytande i en värld där det moderna projektet redan har segrat.

Ingen verklighetskontakt

De flesta av oss lever emellertid i mittfåran, missnöjda med världen brister och med förhoppningen om att det moderna projektet skall röra sig framåt i alla fall. I den moderna flodväg av kommunikation förmedlad genom allt mer allomfattande medier lever vi människor instängda utan direktkontakt med verkligheten. Nära nog allt vad vi tror oss veta om världen härrör från offentliga och av de flesta delade framställningar av verkligheten.

Få människor lever idag i lokala gemenskaper där moral och vardag är sammanvävda till en särpräglad kultur. Alla utsätts för

påverkan av den nya världsmoralens värderingar. Till och med om vi finner världen outhärlig beger vi oss till en terapeut och kommunicerar oss fram till en sanning om oss själva.

Vår personlighet är sammansatt av element som tillhandahålls av reklam och media som serverar ett livsstilarnas smörgåsbord att välja från. Politiken präglas också av denna ordens inflation. Politikerna jagas ständigt av nya offentliga avslöjanden om klyftan mellan det moderna projektets ideal och den ofullkomliga vardagen. Följden blir att den politiska makten devalveras. Politikernas svar på det allmänna missnöjet blir ökad lagstiftning.

Münch visar med statistik hur floden av nya lagar har ökat i västliga stater. Mängden av lagar och bestämmelser om allt subtilare aspekter av vardagslivet får givetvis till följd att lagarnas efterföljd urholkas – paradoxen blir att ju mer politikerna avser att ingripa i tillvaron desto svagare effekter får deras ingrepp.

Ordens inflation

Det permanenta allmänna missnöjet blåses under av den ordens inflation som härjar i den offentliga kommunikationen. Företrädarna för de institutioner som agerar på den offentliga scenen gör karriär på sin skicklighet som kommunikatörer. Att vara en skicklig kommunikatör innebär att försöka påverka besluten i samhälle i en riktning som är fördelaktig för det egna särintresset.

Då ligger det alltid i den kommunikerandens intresse att vara polemisk. Verkligheten skildras i alarmistiska eller idylliserande termer, beroende på vilken sida det egna särintresset står.

Det offentliga samtalet blir en auktion där kommunikatorerna

måste överbjuda varann för att höjas i den allt stridare informationsströmmen.

Ideella organisationer i det goda tjänst är också fångna i detta språkspel där det gäller att svartmåla den verklighet som man vill provocera fram förändringar i. Det gäller att väcka en blaserad allmänhet med allt hemskare framtidsperspektiv eller att väcka medlidande med allt mer outhärliga lidanden. Organisationer som Greenpeace blir till moraliska världskoncerner.

Den förvirrade och misstrodda allmänheten får då intrycket av att aldrig höra annat än lögn.

Media dras med i den allmänna förtroendekrisen. Massmedias överideologi är också det moderna projektets och dess uppgift att brännmärka avvikelser från den universella moralen. Massmedierna blir också allt skickligare, deras söklys når allt längre in i samhällets dunkla vrår.

Följden är en allt stridare ström av avslöjanden om korruption på topparna och moralisk upplösning på gräsrotsnivå.

Allt i den vällovliga avsikten att belysa missförhållanden tillräckligt starkt för att tvinga fram förbättringar.

Så länge avslöjandena om missförhållandena kom med andhämtningsspauser emellan tjänade de som väckarklockor. Medborgarna kunde ta fram sina moraliska måttstockar, jämföra dem och finna att det rädde en vittomfattande enighet om vad som var rätt och riktigt. De skyldiga fick schavoter och samhället framträdde renat med en känsla av starkt moral.

Men dagens mediala genomlysning av samhället är så effektiv att avslöjandena om moraliska avvikelser hos hög och låg är en permanent ström. Samhället blir då med Münchs ord en långvarigspatient utan hopp om att tillfriskna från sin kroniska sjuka.

Men givetvis är det inte så att världen befinner sig i en yttersta tid av moraliskt förfall. Att skandalerna tycks bli fler och fler beror enligt Münch på att bytet ökar med antalet jägare.

Slutsatsen blir att vi är dömda att fortsätta våra liv i permanent missnöje. Det moderna är inte bara som Habermas uttryckt det ett avslutat projekt – Münch menar också att det är ett oavslutat projekt. Verkligheten kommer alltid till korta i förhållande till den moderna överideologin.

LARS FIMMERSTAD

Läst

Om frihet

"Människan kvalificerar sig för frihet i exakt proportion till hennes förmåga att ikläda sig moraliska band."

Edmund Burke